

บทบรรณาธิการ “เขาวานให้หนูเป็นชายขอบ”

“ชายขอบ” เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดจากการจำแนกคนออกเป็นกลุ่มๆ ระหว่าง “กลุ่มคนที่มี” (the haves) (อันหมายรวมถึงแต่กลุ่มคนที่มีมาก มีปานกลาง มีบ้าง ไปจนถึงมีน้อย) กับ “กลุ่มคนที่ไม่มี” (the have-nots) โดยความเกี่ยวโยงกันระหว่างคนสองกลุ่มจะแสดงออกในรูปแบบของ “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ” (power relations) ที่กลุ่มคนที่มีก็มักมีแนวโน้มจะกระทำเชิงอำนาจต่อกาย วาจา ใจ และกดทับคุณค่าความหมายใดๆ เหนือกลุ่มคนที่ไม่มี รวมทั้งผลักดันให้บรรดาผู้ที่ไร้และไม่มีซึ่งปัจจัยการผลิตต่างๆ กลายเป็น “คนอื่น” หรือเป็น “คนชายขอบ” ขององคาพยพแห่งสังคมโดยรวม

ภายใต้กระบวนการสร้างความเป็นชายขอบเฉกเช่นนี้เอง การสื่อสารได้กลายมาเป็นสนามรบ (site of struggle) ทางความหมาย ระหว่างโครงสร้างอำนาจกับการต่อสู้ต่อรองของบรรดาคนชายขอบด้วยเช่นกัน อันเป็นที่มาของธีมวารสารวิชาการวารสารศาสตร์ ฉบับ “เขาวานให้หนูเป็นชายขอบ” ซึ่งประจักษ์ต่อสายตาคุณผู้อ่านเล่มนี้

วารสารเริ่มต้นจากการตั้งคำถามต่อประเด็นความเป็นชายขอบในโครงสร้างอำนาจรัฐไทย กิตติมา สุรสุนธิ ได้นายภาพช่วงเวลาที่ยังสังคมไทยเผชิญสภาวะวิกฤตมหาอุทกภัยครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2554 วิกฤตดังกล่าวมิได้มีเหตุแต่वलน้ำมหาศาลที่ท่วมป่าในหลายๆ ส่วนของประเทศไทยเท่านั้น หากแต่ยังสะท้อนถึงการรวมศูนย์อำนาจข่าวสารและการสื่อสารไว้ที่รัฐส่วนกลาง ในขณะที่ประชาชนบางกลุ่มที่มีอำนาจน้อยกลับเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตอย่างเข้มข้น และถูกผลักดันไปอยู่ “ชายขอบ” วงนอกของการรับรู้ข้อมูลข่าวสารไปโดยปริยาย

เช่นเดียวกัน ในบริบทการรวมศูนย์กลางอำนาจแห่งรัฐไทย อภินันท์ ธรรมเสนา ได้เลือกศึกษากรณีของสื่อที่ “ใหม่” กับประเด็นที่ “เก่า” มาเผยให้เห็นวิถีที่กลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งอยู่แทบจะ “ชายขอบ” ที่สุดในปริมณฑลแห่งรัฐ ได้ใช้สื่อใหม่และสื่อทางสังคมต่างๆ เป็นเวทีรักษา รื้อฟื้น ต่อรอง และสืบสานอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีของตนเอาไว้อย่างแยบยล ในขณะที่ รุจน์ โกมลบุตร ก็ได้เลือกขยายภาพจากความเป็น “ชาติ” ออกไปสู่ความเป็น “ภูมิภาค” ของประชาคมอาเซียน โดยวิเคราะห์เนื้อหาสื่อหนังสือพิมพ์ของประเทศ

เพื่อนบ้านอย่าง สปป.ลาว ที่สายตาคอนไทยมักมองว่าเป็น “ประเทศชายขอบ” ของภูมิภาค และผู้เขียนได้ตอบคำถามว่า เพื่อนบ้านชายขอบในการรับรู้ของเรากำลังสื่อสารและเล่าเรื่องเกี่ยวกับประเทศไทยของเราอย่างไร

สำหรับกลุ่มบทความครึ่งหลังของเล่มวารสารนั้น ผู้เขียนแต่ละคนได้เลือกเปลี่ยนขอบเขตการมองจากเรื่องรัฐชาติมาสู่ประเด็นเรื่องการต่อสู้ของชุมชนคนพิการ แม้ว่าความพิการจะถูกคนทั่วไปตีความว่าเป็น “ชายขอบ” อันเกิดแต่ “ความบกพร่อง ในบางอวัยวะของร่างกาย” แต่บทความกลุ่มนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า คนพิการเป็นกลุ่มวัฒนธรรมหนึ่งที่กำลังต่อสู้/ต่อรองอำนาจในพื้นที่การสื่อสารกันอย่างเข้มข้น

เริ่มจากสามบทความแรกที่หยิบกรณีศึกษาสื่อเสียงบรรยายภาพเพื่อผู้พิการทางการเห็น (audio description) อันเป็นสื่อที่สะท้อนสิทธิของคนตาบอดที่กำลังบอกกับสังคมไทยว่า ถึงจะมองไม่เห็นด้วยสายตา แต่พวกเรา也需要การ “ได้ยินภาพ” หน้าจอโทรทัศน์ ไม่ต่างไปจากคนตาดีที่ “ได้เห็นภาพ” ดังกล่าวเช่นกัน โดยในกลุ่มบทความว่าด้วยสื่อเสียงบรรยายภาพนี้ อารดา ครุจิต ได้เริ่มต้นสำรวจวรรณกรรมทั้งไทยและต่างประเทศ เพื่อสกัดหลักการผลิตสื่อเสียงบรรยายภาพที่เหมาะสมกับการคนพิการทางการเห็นในประเทศไทย ตามด้วยกุลนารี เสือโรจน์ ที่ได้วิจัยถอดบทเรียนจากการทำงานจริง เพื่อค้นหาแนวทางการเขียนบทสื่อเสียงบรรยายภาพว่าพึงเป็นเช่นไร และบทความที่สามของ ภทธีรา สารการบริรักษ์ ที่ได้ทำวิจัยประเมินผลการรับฟังสื่อเสียงบรรยายภาพ เพื่อแสวงหารูปแบบการผลิตสื่อในอนาคตที่จะตรงตามความต้องการจริงๆ ของผู้พิการทางการเห็น

ก่อนจะมาถึงท้ายวารสารฉบับนี้กับบทความของ ตรี บุญเจือ และกิริติ บุญเจือ ที่เสนอข้อถกเถียงเชิงปรัชญา เพื่อหาคำตอบต่อการส่งเสริมเทคโนโลยีสื่อสารด้านการกระจายเสียงและโทรทัศน์ ที่ตอบโจทย์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนพิการอย่างแท้จริง

ตราบนาทีที่สังคมเรายังจำแนกคนด้วย “การมี” ออกจาก “การไม่มี” ซึ่งปัจจัยการผลิตต่างๆ และอำนาจของ “คนที่มี” ได้กำหนดให้คนจำนวนไม่น้อยต้องดำรงอยู่ในสถานะแห่ง “ความเป็นชายขอบ” พื้นที่การสื่อสารก็ยังคงเป็นสนามต่อสู้ ต่อรอง และช่วงชิงอำนาจระหว่างกลุ่มคนเหล่านี้ ไม่ต่างจากข้อสังเกตและข้อค้นพบของบทความอันหลากหลายในวารสารวิชาการ วารสารศาสตร์ ฉบับ “เขาวานให้หนูเป็นชายขอบ” และกลายเป็นโจทย์สำคัญที่จะชวนวิเคราะห์ในแวดวงสื่อสารศึกษากันไป

สมสุข หินวิมาน

บรรณาธิการ